

PÁZMÁNY ÉS A PÁPASÁG

Tusor Péter

egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Történettudományi Intézet
tusor.peter@btk.ppke.hu

Magyarország és a mostanság – nem először és aligha utoljára – a napi híradások középpontjában álló pápaság kapcsolatainak egyik leginkább különleges fejezete Pázmány Péter időszaka. Írásunkban ennek a fejezetnek fontos történeti kereszteződéseit tekintjük át röviden.

*

A kora újkori, úgynevezett „mikropolitikai” kutatások egyik fő megállapítása, hogy a 16–17. századi politikai kinevezések döntő mozzanata elsődlegesen a lojalitás biztosítása volt (Reinhard, 2009).

Minden ilyen esemény kizárólag a „patronus–kliens” szisztéma (magyar változata a familiáris-rendszer) összefüggésében értelmezhető és értelmezendő. Ez alapján Pázmány Péter esztergomi érseki kinevezése pápai támogatásának, előkészítésének, illetve megvalósulásának magyarázatát elsődlegesen nem a magyar jezsuita szerzetes hitvitázó, térítői, írói (Pázmány, *Kalauz*, 1613) munkássága terén találhatjuk meg. A mikropolitikai tézis szerint valamilyen közelebbi, szorosabb kötődést, érdekegyezést kell keresnünk Pázmány és az akkori egyházfő, V. Pál (1605–1621) között.

E kötődésnek kézzelfogható nyomát leljük egy 1616 októberéből, az újonnan épült quirináli Szent Palotában tartott pápai audienciáról fennmaradt beszámolóban. Eszerint

a Borghese-pápa az érseki kinevezés tárgyalása során a következő kijelentést tette: „certo anco amiamo il padre Pasmany”, azaz „bizony szeretjük páter Pázmányt is”. Szavait nem az általános szeretetparancs jegyében kell interpretálnunk, hanem egy korabeli speciális terminusnak tekinthető, miszerint az új érsek a pápai klientúrához is sorolható. Egyszerűbben – és nem a kora újkor ceremoniálisan cizellált társadalmi rendszerének megértéséhez, megvilágításához szükséges fogalmat használva – úgy fogalmazhatnánk, Pázmány bizonyos szempontból teljesen és feltétlenül bírta az egyházfő bizalmát.

V. Pál bizalmának alapját – a császári udvarban működő pápai nuncius kedvező jelentései sorozata mellett, sőt inkább előtt – semmi másban nem találhatjuk meg, mint abban a személyes benyomásban, amit a magyar jezsuita az egyházfőre 1615. január 5-ei magánkihallgatásán tett. Itt Pázmány nemcsak Magyarország vallási és valláspolitikai viszonyairól szólt a pápának. Az Államtitkárság 1615. január 10-ei jegyzéke arról tudósít bennünket, hogy kezdeményező módon Pázmány maga hozta elő: a Szentszéknek különös figyelmet kellene fordítania a magyar és a cseh trón, valamint a császári méltóság öröklésének biztosítására. Mint köztudomású, II. Mátyásnak (1608–1619) nem volt örö-

köse, utódlásának problémái pedig hamarosan nem másokhoz, mint a harmincéves háború kitöréséhez vezettek. A Pázmány által elmondottakat részletesen annak ellenére sem ismerjük, hogy a pápa kérésére január 11-én írásban is benyújtotta. Abban azonban biztosak lehetünk, hogy a továbbiakban a magyar szerzetesre úgy tekintettek a Kúriában, mint akire a szentszéki diplomácia számíthat „az egész kereszténység legfontosabb ügyének”, a Habsburg-utódlásnak kedvező végkimeneteleiben. Akár otthoni mentorára, Melchior Klesl bíborosra, a Titkos Tanács nagy hatalmú elnökére gyakorolt személyes befolyásán keresztül, akár közvetlenül is, mint az ország primásaként a magyar korona biztosításának kulcsszereplője a királyválasztás menetében.

Pázmány ügyes politizálásának köszönhetően a Habsburgok magyarországi trónutódlása 1618-ban II. Ferdinánd megválasztásával, majd megkoronázásával komplikációmentesen lezajlott, tehát a római politikai számításokat pozícióba helyezése messzemenően igazolta (az általános vallásháború kirobbanásához végül a cseh korona utódlási problémái szolgáltak gyutacsul, a hírneves prágai *defenstratióval*) (Tusor, 2013).

*

Hasonlóképpen elsősorban nem vallási, hanem politikai motivációkat tapogathatunk ki Pázmány egyházi karrierjének következő állomása, a bíborosi kalap elnyerése mögött. 1616. évi esztergomi érseki kinevezését követően tizenhárom év elteltével, 1629-ben lett a pápaválasztó testület tagja. Ennek oka csak részben tulajdonítható a Szent Kollégium mind erőteljesebb italianizációjának, vagyis az olasz tagok elsöprő többségbe kerülésének. Bíborosjelöltjei kiválasztásában ugyanis az új uralkodó, II. Ferdinánd (1619–1637) birodal-

mi és itáliai szempontokat részesített előnyben. Pázmány csupán 1626-ban került fel a császári névsor végére, feltételezhetően az 1625-ös soproni királyválasztó országgyűlésen szerzett érdemei miatt. Államfői „nominálás” nélkül a kor szokásai szerint a pápák a nem olaszok közül jószerével senkit sem tüntettek ki bíborral, és ebben VIII. Orbán (1623–1644) igencsak következetesnek bizonyult. Magyarország primásának kreációjára a Gonzagák kihalása után Mantova ellen háborút indító, s ezzel az Egyházi Állam érdekeit különösen is veszélyeztető Habsburgok iránti gesztusként, elsősorban a bécsi békepárt pozícióinak erősítésére, a további osztrák–spanyol itáliai térnyerést megakadályozni igyekvő pápai külpolitika célkitűzéseivel összhangban került sor 1629-ben VIII. Orbánnak köszönhetően (1623–1644). Ám a mantovai konfliktus gyors véget értével, majd a svéd hadbalépéssel megváltozott politikai helyzetben az esztergomi érsek hamarosan választani kényszerült bíborosi esküje és alattvalói hűség között.

*

A döntés nem lehetett kétséges. Pázmány a mantovai háborút annak a hagyományos magyar politikai felfogásnak a jegyében elnevezte a császári udvarban, amely a Habsburgok erőinek kizárólag az oszmánok elleni koncentrálására törekedett. Ezért 1632-re óhatatlanul összeütközésbe került a Katolikus Liga és az Ausztriai Ház a svédektől elszenvetett sorozatos németországi vereségeit az itáliai hatalmi helyzet szemszögéből tétlenül szemlélő pápai külpolitikával. A tulajdonképpeni konfliktus, Pázmány római császári követségének részletei Fraknói Vilmosnak – 1879–1892 között az MTA főtitkára – köszönhetően már eddig is ismertek voltak (Fraknói, 1868–1872. III/14–46.). Ugyanakkor ez nem

mondható el a követjárás értékeléséről és következményeiről. Bár a korábbi kutatás feltételezhetően ismerte a vonatkozó forrásokat, feldolgozásuktól mégis eltekintett. A bécsi nunciatúra és a pápai államtitkárság korabeli levelezése arról tanúskodik, hogy Rómában 1632 után kifejezetten úgy tekintettek a magyar egyház fejére, mint az uralkodó pápa és kurzusa bíborosi kollégiumbeli ellenzékének vezéralakjára. Pázmányt „hálátlan kreatúráként” a pápai dinasztia, a Barberini-ház iránti kötelező odaadás elmulasztásával, bíborosi esküjének megszegésével, sőt úgymond a pápai udvar elleni politikai machinációkkal vádolták. Az államtitkárság és személyesen Francesco Barberini bíboros nepos arra utasította Ciriaco Rocci bécsi nunciust, hogy minden lehetséges módon és eszközzel hiúsítsa meg azt az elsősorban spanyol elképzelést, hogy Pázmány állandó császári követként, illetve Magyarország és az örökös tartományok protektoraként visszatérjen az Örök Városba. A nunciust arra is felhatalmazták, hogy szükség esetén közölje a császári miniszterekkel: 1. az esztergomi bíboros küldetése annak a jele lenne, hogy Bécs nem törekszik a kapcsolatok javítására; 2. amennyiben Pázmány követi címmel ismételtén útra kel, nem fogják beengedni az Egyházi Állam területére; 3. egyébként pedig megérkezése előtt egy olyan bullát fognak publikálni, ami lehetetlenné teszi, hogy bíborosi privilégiumaival élve hosszabb időre elhagyhassa székhelyét. (Érseki székéről való lemondását feltételezhetően nem szentesítették volna kánonilag.) Az 1634-ben publikált, *Sancta Synodus Tridentina* kezdetű pápai konstitúció megszületéséhez részben a legnagyobb magyar főpap római visszatérése körüli Habsburg-tervezgetések szolgáltattak alapot (Tusor, 2011). A bulla eredményekép-

pen a 17. század derekán a pápaválasztó konklávékon részt vevő nem olasz bíborosok aránya történelmi mélypontra süllyedt.

A barokk pápaság és a magyar hierarchia feje közötti politikai konfliktus következményei elsősorban egyházi téren jelentkeztek. A magyar katolicizmus vezetése számára mind nyilvánvalóbbá lett, hogy a római központ érdemi támogatására semmilyen téren sem számíthat. Kezdték felismerni, hogy a katolicizmus további térnyerése csak belső erőforrásokra támaszkodva, meghatározóan a Habsburgok támogatásával lehetséges. Az 1616-ban még tevékeny pápai segítséggel, különleges kedvezmények sorával a jezsuita rendből az esztergomi székbe emelt Pázmány ezért 1637. évi halála előtt terjedelmes emlékiratokban rendszerezte az „államegyházi” ideológiát.

*

Az 1630-as évek derekától a magyar katolikus egyházszerkezet tényleges feje 1918-ig sokkal inkább az „apostoli király” lett, mintsem az „Apostoli Szentszék” és a pápák. Ez a tény ugyanakkor nem lehetetlenítette el a politikai kooperációt, amint azt Benedetto Odescalchi, vagyis XI. Ince (1676–1689) Magyarország török uralom alóli felszabadításában megfigyelhető, a magyar történelmi emlékezetben is gyökeret verő közreműködése bizonyítja. A magyar–pápai kapcsolatok teljességéhez azonban éppígy hozzátartozik a Boghese-pápa Pázmány „történelmi helyzetbe” hozásánál játszott szerepe is, vagy a Barberini-ház heveny konfliktusa a kora újkori magyar történelem mindmáig emblematikus figurájával.

Kulcsszavak: *barokk pápaság, V. Pál, prímás, pápai nuncius, bíboros, királyválasztás, mantovai háború, XI. Ince*

IRODALOM

- Franknói Vilmos (1868–1872): *Pázmány Péter és kora* I–III. Ráth, Pest • <http://mek.oszk.hu/09600/09649/pdf/>
- Reinhard, Wolfgang (2009): *Paul V. Borghese (1605–1621): mikropolitische Papstgeschichte* (Mit CD-ROM: *Mitglieder und Positionen der Kurie Pauls V.* (Päpste und Papsttum 37.) Hiersemann, Stuttgart, 4–22.
- Pázmány Péter (1613): Hodegus. Igazságra vezelő kaulauz mellyet irt, és most sok helyen jobbítván ki-botsátot Cardinal Pázmány Péter, esztergami érsek Nagy-Szombat • <http://books.google.hu/books?id=XhFJAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=hu#v=onepage&q&cf=false> (1616-os kiadás)

Tusor Péter (2013): *Egy „epizód” Magyarország és a római Szentszék kapcsolataiból. Pázmány Péter esztergomi érseki kinevezése (Mikropolitikai tanulmány)*. Budapest

Péter Tusor (2011): Le origini della bolla “Sancta Synodus Tridentina”. (I cardinali degli Asburgo e papa Urbano VIII, 1632–1634). In: Martínez Millán, José – González Cuerva, Rubén (coords.): *La Dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio (Colección „La Corte en Europa” Temas 5)*. Madrid, 205–227. (További irodalommal.)

